

## ВІДГУК

**офіційного опонента на дисертацію Баранової Анастасії Миколаївни «Соціально-психологічні чинники формування лідерського потенціалу в юнацькому віці», представлену на здобуття ступеня доктора філософії у галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 053 «Психологія»**

**Актуальність теми дисертаційного дослідження.** Лідерство зустрічається на будь-якому рівні соціальної організації, існує скрізь, де є колективна діяльність, будь-яке спільне заняття потребує упорядкування поведінки індивідів, у виробленні загальних цілей і визначенні шляхів і способів їх досягнення. Водночас, можна спостерігати певну методологічну поверховість накопичених знань у дослідженні проблеми формування лідерського потенціалу, зокрема в юнацькому віці. З огляду на викладені факти, актуальність дисертаційного дослідження не викликає сумнівів.

**Ступінь обґрунтованості наукових положень і висновків, сформульованих у дисертації.** Дослідження є чітко і логічно побудованим на всіх етапах його виконання. У вступі дисертації коректно та виважено представлені актуальність теми, об'єкт, предмет дослідження, сформульовано мету, чітко прописані гіпотези і завдання, що цілком відповідають обраній проблематиці та змістовно розкриті як у теоретичній, так і в емпіричній частині роботи, подано зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертантка цілком обґрунтовано і переконливо представила теоретико-методологічну базу дослідження з обраним комплексом діагностичних методів.

А.М. Баранова у дисертації уточнила зміст поняття лідерського потенціалу і можливості його формування та розвитку в юнацькому віці на основі аналізу провідних положень теорій лідерства та управління; виявила і дослідила низку соціально-психологічних чинників, що впливають на формування лідерського потенціалу в юнацькому віці.

Розкриваючи основний зміст дисертації, авторка у її розділах логічно та послідовно виклала матеріал дослідження відповідно до мети та поставлених завдань. Висновки, зроблені дисертанткою, чітко сформульовані та переконливі. Вони синтезують усі основні результати дослідження, засвідчують виконання поставлених завдань та досягнення мети. Дисертаційне дослідження насичене широким спектром психологічної наукової інформації, а його результати мають важливе теоретико-практичне значення для розв'язання науково-пізнавальних, та соціально-практичних завдань у різних галузях і сферах соціальної практики.

Ступінь обґрунтованості наукових положень і висновків, сформульованих у роботі, високий та цілком відповідає тому рівню, який задається в сучасних дисертаційних роботах. Авторкою проаналізовано достатню кількість сучасних і класичних першоджерел з заявленої проблеми серед вітчизняних і зарубіжних авторів. Дисертаційна робота засвідчує ґрунтовне знайомство авторки з науковою літературою з обраної проблеми, її вміння систематизувати джерела, критично їх розглядати, аналізувати зміст, виокремлювати суттєве, визначати головне у сучасному стані вивчення проблеми дослідження. На належному науковому рівні здійснено формулювання об'єкту, предмету, мети та завдань дослідження.

Заслуговує на позитивну оцінку підбір і застосування методологічного апарату та організація емпіричного дослідження, що забезпечили надійність і високу вірогідність отриманих дисертанткою результатів. Методи і методики дослідження, які застосовувались авторкою, цілком відповідають його предмету, меті та завданням.

Дослідницька вибірка є, на наш погляд, репрезентативною. Математико-статистична обробка результатів цілком коректна і відповідає отриманим даним і досліджуваному феномену. В роботі повною мірою сформульовано наукову новизну, адекватно представлено теоретичну і практичну значущість одержаних результатів. Отримані дослідницькі результати, на нашу думку, є досить вагомими як для загальної, так і для прикладної психології, пройшли належну апробацію на наукових конференціях, представлені в наукових

публікаціях, про що є відповідні свідчення, та впровадження в практичну та освітню діяльність.

Відповідно до загальної структури роботи у *першому розділі* авторкою було висвітлено основні підходи до проблеми лідерства, узагальнено та систематизовано науковий досвід попередніх років. На основі проведеного теоретичного аналізу першоджерел із проблем лідерства авторкою було виділено та розглянуто соціально-психологічні чинники формування лідерського потенціалу в юнацькому віці, як комплексний феномен, що об'єднує індивідуальні та групові характеристики спільної діяльності.

Одним з помітних результатів теоретичного аналізу першоджерел із проблем лідерства, на нашу думку, було систематизація дисертанткою соціально-психологічних чинників формування лідерського потенціалу, що дало змогу авторці побудувати модель, яка розкриває залежності формування лідерського потенціалу від конкретних чинників. Вбачаючи ці аспекти, дисертантка розглядає розроблену теоретичну модель як методологічну основу дослідження та формування лідерського потенціалу особистості юнацького віку.

У *другому розділі* авторкою представлено констатувальний етап емпіричного дослідження, його основні завдання, методи та організація. Дисертантка визначила та представила комплекс методик для вивчення сформованості низки лідерських якостей, сукупність яких складає лідерський потенціал, провела діагностику сформованості лідерського потенціалу, а також проаналізувала отримані данні. Авторкою розкрито зв'язок між сформованістю низки лідерських якостей, сукупність яких складає лідерський потенціал та соціально-психологічних чинників, які здатні впливати на формування лідерського потенціалу. Слід зазначити, що методичний огляд діагностичних засобів дослідження наведений дисертанткою у цьому розділі, є повним і обґрунтованим, враховує рівень сформованості лідерського потенціалу.

В даному розділі авторкою було виділено критерії та показники за якими рахувалися рівні сформованості лідерського потенціалу. За допомогою контент-аналізу, дисертанткою досить вдало, на нашу думку, було проведено

дослідження рівня сформованості здатності до лідерства. Також завлугує на увагу зроблений авторкою факторний аналіз окресленої проблеми, який дав змогу підтвердити наявність кореляцій серед компонентів виділених факторів. Дисертантка дійшла висновку щодо впливу окремих чинників на формування лідерського потенціалу, підтвердивши висунуту гіпотезу.

У *третьому розділі* дисертанткою представлено розроблену програму тренінгу формування лідерського потенціалу в юнацькому віці «Лідер є в кожному з нас». Зміст тренінгової програми подається авторкою із докладним описом кожної з її частин. Отримані дисертанткою результати, після впровадження тренінгової програми, довели ефективність її застосування та підтвердили, що формування лідерського потенціалу можливо за допомоги тренінгових форм роботи у цьому напрямку.

Висновки дисертації, на наш погляд, вдало відображають основні здобутки теоретичного та емпіричного дослідження здобувачки, широко розкривають ступінь розв'язання поставлених дослідницьких завдань та визначають перспективи подальших наукових досліджень в ініційованому напрямі. Таким чином, структурні частини дисертаційної роботи А.М. Баранової логічно пов'язані між собою і становлять органічну єдність.

**Наукова новизна та теоретичне значення одержаних результатів** полягає у тому, що *вперше*: розроблено модель соціально-психологічних чинників формування лідерського потенціалу в юнацькому віці; на основі розробленого психологічного портрету особистості сучасного лідера та моделі соціально-психологічних чинників розроблено комплексний психологічний супровід формування лідерського потенціалу в юнацькому віці. *Уточнено*: зміст поняття лідерського потенціалу і можливості його формування та розвитку в юнацькому віці на основі аналізу провідних положень теорій лідерства та управління; психологічні особливості юнацького віку; соціально-психологічні чинники формування лідерського потенціалу в юнацькому віці. *Поглиблено*: уявлення про особистість лідера; лідерські якості які є базою формування лідерського потенціалу в юнацькому віці. *Систематизовано*:

механізми формування лідерського потенціалу в юнацькому віці; принципи психологічної роботи з формування лідерського потенціалу в юнацькому віці.

**Практичне значення отриманих результатів.** Матеріали дослідження можуть бути використані викладачами вищих навчальних закладів та інститутів післядипломної педагогічної освіти, які здійснюють підготовку та перепідготовку фахівців в процесі викладання курсів «Організаційна психологія», «Педагогічна психологія», «Психологія розвитку», «Управління персоналом», спецкурсу «Психологія лідерства» та ін. Розроблена модель соціально-психологічних чинників може бути використана у створенні програми психологічного супроводу, програм психоедукації, просвіти з формування та розвитку лідерського потенціалу в юнацькому віці в рамках навчально-виховної роботи у навчальних закладах. Одержані результати дослідження можуть бути використані психологами, а також керівниками загальноосвітніх шкіл, коледжів та ЗВО у навчально-виховній роботі об'єднань «Я – лідер» та «Школа юного лідера».

**Повнота викладу в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації.** Матеріал дисертації добре структурований, а результати і виявлені особливості детально проаналізовані. Зміст і основні результати дисертаційного дослідження відображено у 11 публікаціях, серед яких: 3 статті у фахових виданнях України (1 у співавторстві); 1 публікація у зарубіжному періодичному виданні, включеному до міжнародних науково-метричних баз даних; 6 публікацій у збірниках науково-практичних конференцій (1 у співавторстві); 1 стаття у колективній монографії.

**Відсутність порушення академічної доброчесності.** Можна констатувати відсутність порушень академічної доброчесності при викладенні результатів дисертаційного дослідження, наявність посилань за текстом дисертації на всі положення, що не є авторськими і задіяні як на теоретичному, так і емпіричному етапах дослідження. Ці висновки підтверджують результати перевірки рукопису дисертації А.М. Баранової за автоматизованою системою «UNICHECK».

## **Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації.**

Позитивно оцінюючи дисертаційну роботу здобувачки, високий теоретико-методологічний і методичний рівень проведеного дослідження, вважаємо за необхідне висловити деякі зауваження, побажання та рекомендації:

1. У першому розділі роботи представлено теоретичне обґрунтування підходів до проблеми лідерського потенціалу в юнацькому віці. На наш погляд, варто було б представлений у підрозділі 1.2. портрет сучасного лідера описати та проаналізувати більш ґрунтовно, а не лише представити його на схемі (рис.1.2.).

2. У третьому розділі, присвяченому психологічному супроводу формування лідерського потенціалу у юнацькому віці представлена структура та зміст тренінгової програми з формування лідерського потенціалу, а також її апробація. Наявність декількох розробок психологічного супроводу, окрім тренінгу, дало б, на наш погляд, більшу ефективність у вирішенні поставлених завдань формувального етапу дослідження.

3. Результати формувального етапу дослідження представлені в одній зарубіжній наукометричній публікації. На наш погляд, об'єм та зміст третього розділу заслугогував можливості бути представленим також на наукових конференціях та у публікаціях апробаційного характеру.

4. Робота в цілому виконана в науковому стилі, однак, подекуди втрачається науковий стиль викладу, на що авторці в подальшому варто звертати більше уваги.

Водночас, зазначені пропозиції та зауваження не знижують загальної наукової та практичної значущості дослідження А.М. Баранової. Аналіз дисертаційної роботи й опублікованих наукових праць здобувачки дає підставу стверджувати, що на захист представлена самостійна, цілісна науково-дослідна робота з актуальної психологічної проблеми; робота виконана на належному теоретичному та практичному рівні; є завершеною науковою працею, в якій отримані нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують важливу наукову проблему.

### Загальний висновок:

Дисертаційна робота Баранової Анастасії Миколаївни «Соціально-психологічні чинники формування лідерського потенціалу в юнацькому віці» є самостійною, завершеною науково-дослідною роботою, яка за актуальністю, науковою новизною, практичним значенням, обсягом проведених наукових студій відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року, а її автор Баранова Анастасія Миколаївна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 Психологія у галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки.

Офіційний опонент:

кандидат психологічних наук, доцент,  
доцент кафедри практичної психології  
Київського столичного університету  
імені Бориса Грінченка



Калюжна Є. М.

